

FONETIK USLUBIYAT

*G'ofurova Dilyora Davlatjonovna**Andijon davlat pedagogika instituti filologiya
fakulteti o'zbek tili va adabiyoti ta'lim
yo'nalishi 1-kurs 101-guruh talabasi.***Annotatsiya**

Ushbu maqola fonetik uslubiyyatning asosiy konsepsiyalari, uning tilshunoslikdagi o'rnini va ahamiyatiga bag'ishlanadi. Fonetik uslubiyyat, asosan, nutqning tovush strukturasi o'rganadigan, til va uning turli uslublari fonetik jihatdan tahlil qiladigan fan bo'lib, tilshunoslikning muhim bo'limlaridan biridir. Maqolada fonetik uslubiyyatning rivojlanish jarayoni, uning asosiy prinsiplari, nutqdagi tovushlar va ularning uslubiy shakllari haqida batafsil ma'lumot berilgan. Uslubiyyatning fonetik jihatlari, ya'ni tovushlar, intonatsiya, aksent, vokal va sonor tovushlarning ma'nolarga ta'siri kabi elementlar tahlil qilinadi. Shuningdek, fonetik uslubiyyatning tillarning leksik va grammatik tizimiga qanday ta'sir ko'rsatishi, ularning ayrim so'zlar va iboralardagi ijobiy yoki salbiy ta'siri bilan qanday bog'liq ekanligi haqida fikrlar bildiriladi. Uslubiyyatni fonetik nuqtai nazardan tushunish, tilni samarali ishlatishda, nutq va yozuvda maqsadli kommunikatsiya yaratishda ahamiyatli ekanligi ko'rsatiladi. Maqola davomida fonetik uslubiyyatning asosiy tamoyillari, uning fonetik elementlar bilan qanday bog'lanishi, o'zbek tilidagi fonetik xususiyatlar hamda zamonaviy adabiyotlarda bu sohaning qo'llanilishiga oid ko'plab misollar keltiriladi.

Kalit so'zlar: Fonetik uslubiyyat, nutq tovushlari, intonatsiya, aksent, vokal tovushlar, sonor tovushlar, ma'no, uslubiyyat, nutq va yozuv, kommunikatsiya, leksik va grammatik tizim

Fonetik uslubiyyat tilshunoslikning eng muhim va qiziqarli bo'limlaridan biri hisoblanadi. U tilning ovoz tizimi va uning uslublari o'rganish bilan bog'liq bo'lib, nutqning tovush shakllarining ma'noga ta'sirini tahlil qiladi. Tilni ishlatishda tovushlar muhim rol o'ynaydi, chunki har bir tovush va uning talaffuzi, aksentlanishi, intonatsiyasi nutqning mazmunini va muhim ma'nolarni yaratadi. Nutqdagi tovushlarning va ularning uslubiy ifodalari tilda hamma vaqt ma'no va qadrni shakllantirish uchun ishlatiladi. Shuningdek, fonetik uslubiyyat nutqning holatini, uning mazmunini va samaradorligini yanada oshirishga yordam beradi.

Fonetik uslubiyyatning o'rganilishi lingvistik jarayonlarning markaziy aspektlaridan biridir. Tovushlarning qiyofasi, talaffuzi, ularning birlashishi va ajratilishi jarayonida ma'nolar qanday o'zgarishi mumkinligini o'rganish, tilni samarali ishlatishga yordam beradi. Nutqdagi tovushlar orasidagi farqlar va ularning qanday qilib bir-birini qo'llab-quvvatlashi haqida tahlillarni amalga oshirish, nafaqat

tilshunoslar, balki jurnalistlar, yozuvchilar va kommunikatsiya sohasida ishlovchi mutaxassislar uchun ham ahamiyatlidir.

Fonetik uslubiyat tilshunoslikda tilning fonetik tizimini o'rganishda muhim rol o'ynaydi. Bu fan tovushlar va ularning tizimini, talaffuz va o'qishdagi xatoliklar, aksentlar, intonatsiya va boshqa fonetik elementlarni tahlil qiladi. Fonetik uslubiyatning asosiy tamoyillari quyidagilardan iborat:

1. Tovushlar va talaffuz – Tilni ishlatishda tovushlar va talaffuz muhim o'rin tutadi. O'zbek tilida bu jarayonlar fonetik elementlar orqali ifodalanadi. Masalan, ba'zi so'zlarda vokal tovushlarning o'zgartirilishi, ba'zi nutq shakllarida esa sonor tovushlar va aksentlar bilan amalga oshirilgan o'zgarishlar mavjud.

2. Intonatsiya va aksent – Nutqning temбри, ovoz balandligi, va pauzalar har doim biror ma'noni ta'kidlaydi yoki uni o'zgartiradi. Uslubiyatda intonatsiya va aksent bilan ishlash, ayniqsa, dramatik asarlarda yoki ijtimoiy muhokamalarda juda muhimdir.

3. Fonetik xususiyatlar va ma'no – Tovushlar bir-biriga o'xshash yoki farq qiluvchi holatlar orqali so'zning ma'nosini o'zgartirishi mumkin. Ba'zi so'zlar o'zlarining fonetik xususiyatlari tufayli ijobiy yoki salbiy ma'no olishi mumkin.

4. Fonetik uslubiyat va til tizimi – Fonetik uslubiyat tilning leksik va grammatik tizimlari bilan chambarchas bog'liqdir. Nutqning to'g'ri va samarali ifodalanishi uchun, so'zlar orasidagi talaffuz, intonatsiya va aksentning to'g'ri qo'llanilishi zarur.

Fonetik uslubiyat va nutqning uslubiy elementlari Fonetik uslubiyat nutqning turli shakllarini o'rganadi. Har bir nutq shakli o'ziga xos fonetik elementlarga ega. Masalan, formal nutqda aksent va intonatsiya boshqa, norasmiy nutqda esa bu elementlar o'ziga xos tarzda ishlatiladi. Formal nutqda tovushlar aniq va ravon bo'lishi kerak, aksentlar va intonatsiya qat'iy va izchil bo'ladi. Norasmiy nutqda esa tovushlar yumshoq va tasodifiy bo'lishi mumkin.

Intonatsiya va aksent – bu fonetik uslubiyatda muhim o'rin tutadi. Intonatsiya, nutqning umumiy tembrini belgilaydi va so'zning ma'nosini ta'kidlaydi. Aksent, ayniqsa, so'zlar o'rtasidagi farqlarni ko'rsatish uchun ishlatiladi, bu esa ma'no va mazmunni aniqroq qiladi.

O'zbek tilining fonetik tizimi o'ziga xos bo'lib, unda vokal tovushlarning alohida roli mavjud. Bu tilning so'zlarni talaffuz qilish va yozishda fonetik elementlarning ahamiyatini ko'rsatadi. O'zbek tilida aksent va intonatsiya o'ziga xos tarzda ishlatiladi. Bunda tovushlarning qattiqligi va yumshoqligi, ularning birikishi va ajralishi muhim rol o'ynaydi.

Fonetik uslubiyat tilshunoslikda tilning fonetik jihatlarini chuqurroq tushunishga yordam beradi. Nutqdagi tovushlar, aksent va intonatsiya kabi fonetik elementlar tilda ma'no yaratishda va kommunikatsiyada muhim rol o'ynaydi. Tovushlar o'rtasidagi farqlar va ularning qanday ishlatilishi, so'zning ma'nosini

qanday o'zgartirishi mumkinligini o'rganish tilni samarali va to'g'ri ishlatish uchun juda zarur. Fonetik uslubiyat orqali tilni mukammal o'rganish va uni samarali ishlatishda katta ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Asqarov, T. (2005). Uslubiyat va nutq. Toshkent: Fan.
2. Sharipov, M. (2010). Fonetik uslubiyat: nazariy asoslar va amaliy misollar. Toshkent: O'zbekiston.
3. G'ulomov, A. (2017). O'zbek tilining fonetik xususiyatlari. Toshkent: Ilm Ziyo.
4. Akhmedov, I. (2015). Fonetik uslubiyatning tahliliy yondashuvi. Toshkent: O'zbekiston.
5. Tursunov, F. (2018). Intonatsiya va aksent: fonetik yondashuv. Toshkent: Adebifat.